ПОЛИТИКИН ЗАБАВНИК

ИЗЛАЗИ СУБОТОМ

Година XVII — Број 204 — Субота, 26 новембар 1955

МИКИ у земљи патуљака

1

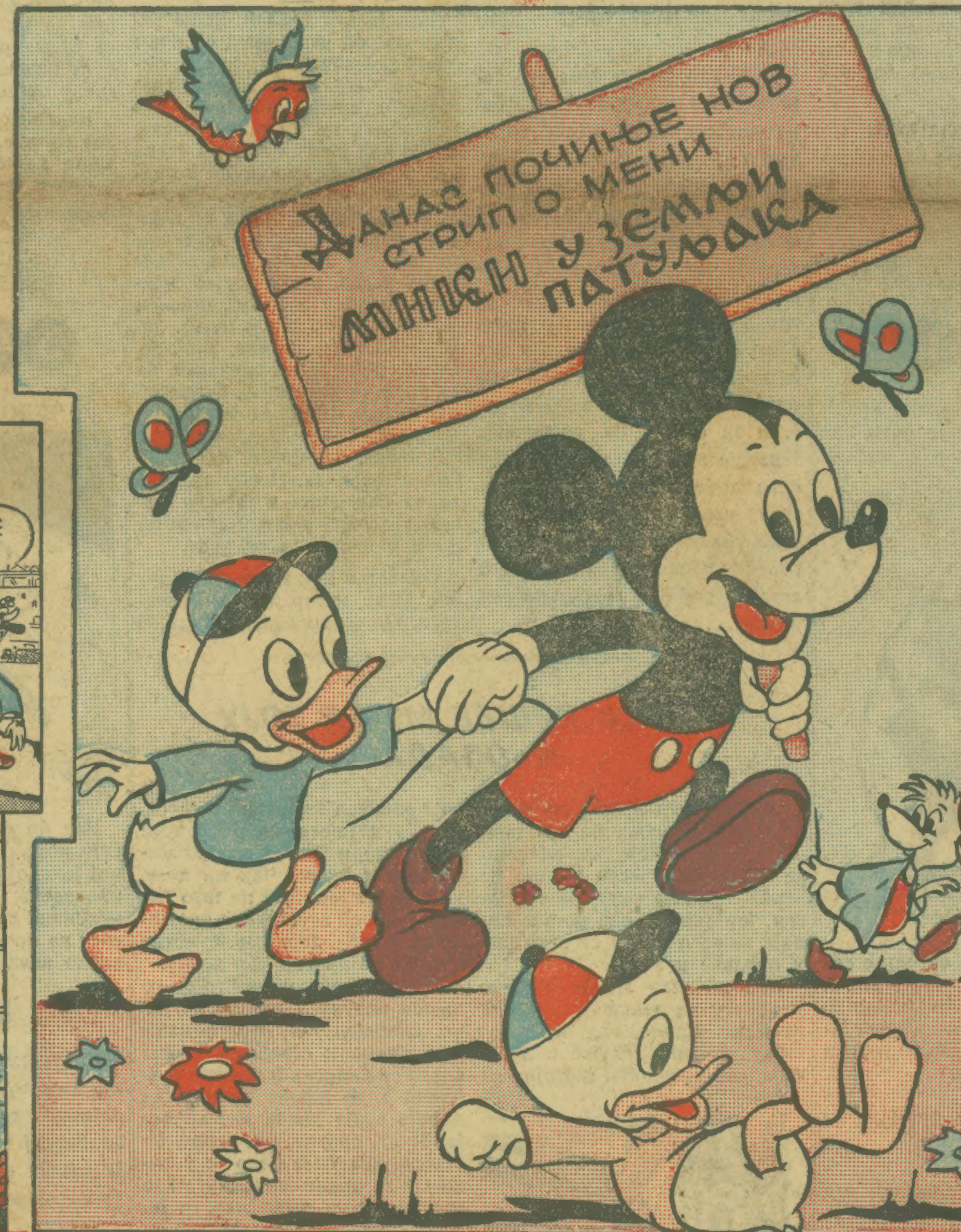

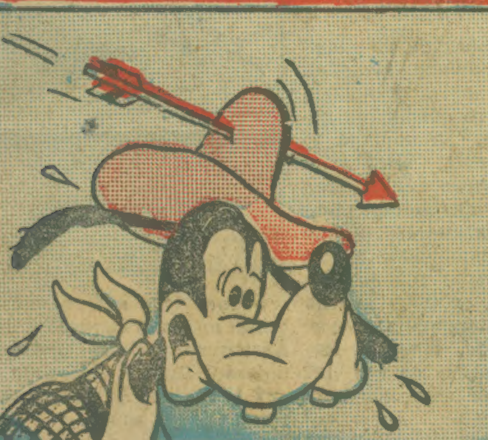

Приче о вуковима

Зима. Снег докле око досеже, ишаран ретким мрљама, сувише црним у оној белини. То су врхови оголелих трњака. У даљини, опет тамне, неке усамљене шумице. Ужички воз јури и вије се, као змија, леденим и блиставим шинама. Звижди, а његов цик одјекне бреговима и долинама чим нађе на неки тунел или на оно нешто-железничко пред чим треба да се зазвижди.

У возу, пре би се рекло у малом граду, живи се и путује као и увек. Неће људи да промене онај свакодневни живот: једу, пију, причају и спавају. Чудо божје, а то пада сваком у очи, што људи много једу у возу; као да одавно нису ништа окусили. И лепо јело, припремљено онако за путовање: обарене коке и печене ћурке, бели лук и сланина, и хлеб. Све се то залива свакојаким пићем.

Када се сврши гозба, почиње као и увек песма или прича. Овде, у ужичком возу, то је право сликовито приповедање. Истина, неке жене и људи захрчу и завале главу, а деца пуначких стомака завале румене главе преко њихових руку и утону у блажен сан. Врата између купеа се растворе и, ето ти, хтео не хтео, заједничког стана. Насрећу, само за двадесет четири или четрдесет осам часова. Али, занимљиво, да га никад не заборавиш.

На санти леда до Београда...

У једном ћошку неки поведоше причу о курјацима. Зачас се окупи група око неког високог и држећег старца који је лепо причао.

— Не знаш ти каква је то напаст, — поче он. — Има их и сад доста, а некад се селима ноћу није смело проћи. Велики су то ђаволи. Једном су на санти леда све Савом до Београда доплöвила два курјака. Ту се надала велика граја, те их убили финансиски стражари. Али, то је лако. Друкчије је, брајко мој, кад се сретнеш с вуком у планини. Чуо сам ти ја много прича о њима...

Путници су, радознали, чекали шта ће старац да исприча.

— Била је зима. Неки снажан сељак у околини Крагујевца срете необично јаког, али и старог курјака. Сељак одмах потегне капислару, али не рани вука, него му подобро опрљи длаку. Међутим, ђаво се проваља по снегу, па навали као да ништа није било. Сељак поче да се брани пушком као батином, али напаст зграби кундак, размрска га и јурну на човека с разјапљеним чељустима. Немајући куд, сељак смело прихвати вука за вилице и поче да их рашчепљује...

Ту старац за тренут стаде.

— Па шта би?

— Вук изгуби главу...

— Уби га сељак?

— Јок, брате. Ко зна како би се та борба свршила, да нису наишле неке рабације и благословеним кочевима дотукле вука...

Највише напада зими

— Он ти највише напада зими, — настави старац своје приповедање. — Чуо сам и ово. То је било давно. Два војника у јануару ишла на отсуство. На путу Косјерић—Ваљево пресретну их и нападну вуци. Један војник брзо се увуче у стабло шупље букве и тако заклони леђа, па стане да се брани тесаком...

— А други?

— Па и он се бранио тесаком, али на његову несрећу био је на чистини. Курјаци га нападну с леђа, оборе и свега поједу, сем ногу у чизмама. Оног првог ослободиле су рабације које су наишле и припуцале из пушака.

— А је ли тачно, забога, кад се заурличе к'о вук, да се вук одмах јави на тај глас? — упита неко.

— Тачно, тачно. Има сељака који умеју да урличу као прави курјаци, па им се они урликом одазивају. И ово што ћу вам сад испричати било је давно. На једном месту где су се обично врзмали курјаци надари ђаво некога попа који је јахао добра коња, те заурличе као курјак. Није чекао дуго. Брзо је добио одговор, а и вук се појави. Поп ободе коња, па одјури галопом, стално пуцајући за собом из револвера. Једва је жив измакао. Чуо сам и то да је некада неки финансиски стражар на Јавору знао тако урликати да је после његовог урликања са двадесет страна добијао одговоре од вукова...

Воз је и даље јурио. Понеки путник испао би на успутној станици и нестало би га у ноћи, а приче су се и даље везле.

Кад вукови сретну лисицу...

Али, ово су приче о вуковима из давних времена и с једног давног путовања. Повуцимо се сада у топле собе, па погледајмо шта неки научници (Брем и други) кажу о курјацима.

— Кад чопор вукова сретне у некој равници лисицу, онда се они поделе у две групе. Једна група опкољава лисицу, а друга се нада у хајку. Лисица је тада изгубљена. Вукови се ње брзо докопају, раскину је и у сласт поједу. Ако се нађу у близини стада које чувају пси, онда они вешто настоје да одмаме псе и тек онда јурну на стоку. Вук нема већих непријатеља од паса. Кад га прогоне овчарски пси, он покушава да умакне, али у исто време гледа колико има паса, па ако се један пас сувише удаљио од других, он га онако усамљеног нападне и поједе.

Кад је вук гладан он не зазире ни од чега, нити се ичим може уплашити. Кад је сит, онда од њега нема плашљивије и малодушније животиње. Он тада бежи не само од човека, краве или јарца, већ и од стада оваца, чим се ово скупи и упери главе према њему. Просто се плаши сваког шума, па и јасног говора. Његово најмилије јело су домаће животиње: овце, краве, коњи итд. У планини напада и већу дивљач: јелене и срне, али и мању. Једе и инсекте, јежеве, мишеве, птице, разноврсне гмизавце, па се храни и биљем. А, веровали или не, он једе кад је гладан: кукуруз, лубенице, бундеве, краставце, кромпир и друге биљне плодове. Плену се привлачи без шума и што је могућно ближе, а затим скочи на њега и шчепа га за врат.

Одрастао вук може бити дуг око један метар и 60 сантиметара. Од тога на реп отпада 45 сантиметара. Висок може бити и 85 сантиметара. Вучица је слабија од мужјака, који има боље чуло мириса и длакавији реп. Крзно му је обично бледе сивожуте боје, али се у току године боја мења. Живи по Европи, Азији и Северној Америци, где је допро до Гренланда. Вучица најчешће окоти 4 до 6 младунаца. Веома је пажљива мајка, а њену децу, ако њу убију, у стању је да пази и друга стара вучица. Вук може да живи 12 до 15 година, али многи цркну раније, од глади или од болести. Иначе, вук је веома подмукао, препреден и лукав, а надасве предострожан, па у тим својствима превазилази лисицу. Живи у густим шумама, у мочварним пределима, у степама, на високим планинама, у нижем шипражју, у кукурузним и житним пољима, а и у близини насеља. Он је у стању да у току дана преко планина превали по 70 километара, а равницом и по 150. За време великих ратова он иде за војском. Тако су вукови 1812 године, кад су се Французи повлачили из Русије, дошли из Русије до Рајне. У већим чопорима има више мужјака него женки и они се међусобно помажу.

Где се појаве ту завлада страх

Где се вук појави, ту изазива страх и међу људима и међу животињама. Коњи се јако узнемире, а остале домаће животиње беже, сем паса, који га жестоко прогоне и нападају. Ако вук наиђе на већи чопор свиња, он га избегава, јер се свиње удруже и храбро се бране, а најзад нападну вука, раскину га и у сласт поједу, исто оно што би и он од њих учинио да их се докопао. Говеда се бране роговима, а коњи га туку копитама предњих ногу и гризу зубима.

Вукови се уништавају на разне начине. Од давнина је позната хајка на вукове. Ловци направе круг око предела где има вукова, које хајкачи натерају и ловци почну да убијају. Брем наводи један занимљив начин како становници Лапоније убијају вука, који иначе наноси велике штете у њиховим крајевима, јер им једе ирвасе и другу стоку. Чим падне снег, они навуку скије на ноге, узму тојаге на чијем се врху налази нож, па на скијама муњевито крену у потеру за вуковима. Гоне их до изнемоглости и кад вук сустане или западне у снег они га као копљем прободу.

И у степама Русије раније се ловио вук на сличан начин. За ловце пушка није претстављала ништа. Они узјашу на коње и јуре вука. После дуге хајке вука изда снага, али и тада он покушава да се брани и наваљује на ловца, али узалуд. Тада исплази сув језик, његово беложуто крзно накостреши се по целом телу, а одвратан задах осећа се наоколо. Ноге му клецају. Тада га ловци убијају. Неки сјашу с коња и у уста му стрпају крпетине или нешто друго, па га вежу и воде кући.

Милионске штете

Вук је иначе велика штеточина. Брем наводи да су 1820 године вукови растргли 19 људи и деце. За девет година један једини вук у пределу Шлирског и Тегенског Језера раскинуо је хиљаду оваца и много дивљачи.

Вукови у нашим крајевима наносе штету која се цени на око 400 милиона динара годишње. За то време они покољу око 2.500 коња, 700 магараца, 7.000 говеда, 76.000 оваца, 25.000 коза, 3.500 свиња и 3.000 паса, најчешће ловачких. Осим ове штете коју наносе вукови, постоји и друга. Они лако побесне, као и пси. Тако је од 1946 до 1950 године од уједа бесних вукова умрло у нашим крајевима 236 људи. За то време од бесних вукова је страдало и 6.044 комада домаћих животиња. „Највећа корист" од вука је та ако се он убије, јер мртав не може да прави штете. Иначе, корисно се употребљава његово крзно, а кожа за рукавице и за добоше. Месо му је неукусно. Једу га само Калмици и Тунгузи.

МАЛЕ ЗАНИМЉИВОСТИ

ИЗВОР ЦРВЕНЕ ВОДЕ

У средишту села Вертруд, у провинцији Грацијас, на граници између Сан Салвадора и Гватемале, у Средњој Америци, извире јединствен извор воде на свету. Та вода је црвена, па се због тога овај извор и назива Мина де сангре (Извор крви). Узрок томе је необичан састав тла, које је богато минералима црвене боје.

КОНЦЕРТ СА 22.000 СЛУШАЛАЦА

У фебруару 1932 године приређен је концерт у највећој покривеној дворани на свету, Медисон Сквер Гардену у Њујорку. Извођач је био најчувенији пијаниста овога века пољски виртуоз Падеревски. Све улазнице биле су распродате месец дана пре но што је концерт одржан, а самом концерту присуствовало је 22.000 слушалаца. То је био најбројније посећен концерт колико се досад зна.

ВЕРОВАЛИ ИЛИ НЕ...

Некад се Северни Пол налазио на данашњим сунчаним Хавајима. Проучавања магнетских стена које се налазе дубоко у земљи показују да је стално покретни пол заиста некад лежао у близини Хавајских Острва, а то је било пре 600.000.000 година.

НЕ РИЧЕ, НЕГО ЛАЈЕ...

Досад сте доста читали о горили, али можда нисте знали ово: један горила је јак као 20 људи просечне снаге. И још један занимљив детаљ: горила не риче, него лаје.

КАКВЕ СУ ТО ЗГРАДЕ БЕЛВЕДЕРИ?

Белведере (италијански: леп изглед) је назив за дворце подигнуте у доба ренесансе и барока. Они су обично окружени великим парком (такви су у Риму, Прагу, и Бечу). Прашки белведер подигнут је 1536 године, а у бечком су смештене уметничке установе.

КО ЈЕ БИО ДАНДИН?

Дандин је био индиски писац романа „Доживљаји десет принчева". Овај роман постао је узор за доцније индиске романе. Сматра се да је Дандин био и писац индиске поетике, а живео је вероватно у VI веку.

ЗАШТО ЛИШЋЕ МЕЊА БОЈУ И ОПАДА

У јесен лишће на дрвећу мења боју и опада. Међутим, за само дрво јесен и зима не значе смрт, па чак ни сан, јер све његове остале ћелије живе и хране се исто као у пролеће и лето.

Пре но што лишће опадне, у дрвету се дешавају велике промене. Наиме, кад ноћи почињу да бивају дуже и хладније, сви хранљиви састојци из

лишћа повлаче се у гране и стабло дрвета. Јер, лишће је за време свог активног живота главна „фабрика" хране за дрво и у њему се тада увек налази прилична количина шећера, скроба и протеина. Због тога, уосталом, док је зелено животиње и брсте. Чак ни козе, које иначе једу све на што наиђу, неће се зауставити крај опалог лишћа. Јер, оно је мртво и више не претставља храну.

Кад се хранљиви састојци из лишћа повуку у стабло и гране, хлорофил — који помаже при њиховом стварању — распада се хемиски и постаје безбојан. Тада лишће почиње да добија своје дивне јесење боје: жуту, црвену, пурпурну. Уствари, тих боја било је у лишћу и за време лета: жута као микроскопски ситни, чврсти делићи пигмента, а црвена и пурпурна растворене у соку ћелија. Али, за време лета у лишћу има толико много зеленог пигмента да се остале боје уопште не примећују.

Док жута и црвена боја смењују зелену, на основи петиоле — лисне дршке — ствара се двоструки слој плутастих ћелија. То је уствари нека врста заштитног завоја, и то завоја који се појављује пре ране. Пошто се овај слој образује, он се цепа надвоје: једна половина одлази с листом, а друга остаје на „ожиљку" на грани, да би је штитила од хладноће и клица које изазивају трулење.

МАЛЕ ЗАНИМЉИВОСТИ

ЧУДО НЕВИЂЕНО...

Кад би се ослободила енергија коју садрже атоми у једној јединој шибици, онда би се произвела топлота у толикој количини да би могла да отопи снег на простору који би одговарао величини Швајцарске.

ШТА ЈЕ ПОЛУКОКС?

Полукокс је вештачко чврсто гориво које се добија као остатак сувом дестилацијом на ниској температури. Знатно је мекши од обичног кокса, а употребљава се као гориво.

ДОМОВИНА ВАНИЛЕ

Ванила је пореклом из влажних шума источног Мексика, а гаји се и у другим тропским пределима, и то обично уз кокосова стабла, за која се учврсти коренима. Њен ферментисани (преврели) плод дуг је до 25 сантиметара, широк један сантиметар, сличан је махуни, миришљав и има смеђу боју. Плод садржи 2—3% ванилина, а 0,5% других миришљавих материја, смоле, горке супстанце, танина и шећера. Употребљава се као мирођија. Плод се бере пре потпуног сазревања.

Ванила је биљка повијуша. Има дуго стабло и дуге листове. Цветови су скупљени у цвасти. У Мексику опрашивање врше нарочито инсекти, а у другим крајевима опрашивање је вештачко.

НАЈДУЖА ТРАВА НА СВЕТУ

Најдужа трава на свету је бамбус, који расте највише у азиским земљама и на острвима Далеког Истока. Највише бамбусове трске могу да буду дуге 35 до 40 метара, а дебеле више десетина сантиметара. У таквим случајевима густо збијене трске личе на права стабла која образују густу шуму.

ДИВИ-ДИВИ

Диви-диви је плод једне махунаре из тропске Америке. Овај плод садржи taнинске састојке и употребљава се за штављење коже.

СВАКИХ СЕДАМНАЕСТ МИНУТА ЈЕДАН АВИОН ПРЕЛЕТИ АТЛАНТИК

У току јула ове године авионски цивилни саобраћај преко Атлантског Океана знатно се појачао. Тако је просечно сваких 17 минута Атлантик прелетео по један авион.

Некад било...

Печурке су посна храна православном свету; писати, дакле, неповољно о печуркама значи поткопавати веру и ширити неверје". С том примедбом забранио је у трећој деценији прошлог века врховни цензор царске Русије Красовски чланак „О штетности печурака".

☆

Стари век није знао за превентивну цензуру, тј. писци нису били обавезни да своја дела, пре но што их усмено или писмено објаве, подносе на одобрење одређеној личности или форуму. Али, извесне цензуре је ипак било. Зна се, например, да је атински Ареопаг спалио Протагорина дела у којима је била изражена сумња у постојање богова. Август је спалио Лабијенусове сатире, а касније је цар Константин учинио то исто са Аријусовим списима. Аристофанове комедије, кроз које је он веома често и оштро нападао Сократа, биле су разлог за доношење закона који је забрањивао „нападати једног грађанина под његовим именом". Платон је сматрао ту меру цензуре недовољном, па је у својој „Републици" предлагао да се не дозволи извођење позоришних комада пре но што их цензори не прегледају и одобре. У Риму је тај принцип био донекле спроведен и позоришни комади изабрани за јавно извођење, такозване „игре", морали су проћи кроз руке петорице цензора, који су их одобравали или забрањивали. У прво време римски писци и новинари — а Рим је, као што је познато, имао своје новине: „Акта публика диурна" и „Диарија" — имали су слободу изражавања мисли. Касније је, међутим, како тврде Тацит и Светоније, деспотизам императора римских толико угњетавао оне који су писали „да је красно-

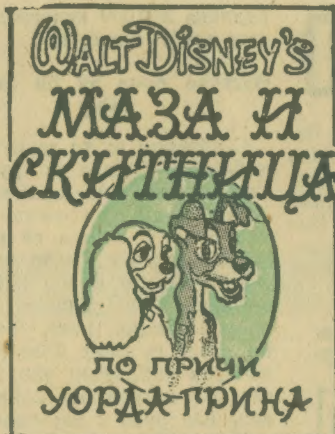
речивост ишчезла, а форуми омутавели, јер су се писањем славили само суверени, а најжешће мучење стизало је беседнике чија се реч не би допадала господару".

„Али, сем незнатних изузетака — као што је, например, одобравање „игара" у Риму — превентивне цензуре није било. Њу је увела хришћанска црква, која је приграбила себи право да контролише и усмену и писану реч. Верски сабори, забрањујући верницима да читају дела проглашена за јеретичка, уствари су ударили темеље цензури. Но, све до проналаска штампе цркви није било тешко да проверава — па да одобрава или забрањује — нове књиге. Проналазак штампе значио је за цркву само једно: могућност ширења јеретичких мисли. Због тога је, већ 1501 године, папа Александар VI издао булу којом се под претњом искључења из цркве забрањивало штампање књига које претходно нису одобрили бискупи или виши свештеници. За папом су се повели и владари католичких земаља и, 1535, француски краљ Франсоа I издаје едикт по коме је смртна казна чекала сваког штампара који без дозволе отштампа књигу. За овим едиктом ређали су се други, чија је суштина увек била иста: онемогућавање слободе писменог изражавања. Године 1619, парламент у Тулузи осудио је неког Ванинија да буде набијен на колац зато што је без дозволе објавио једну књигу, која је касније проглашена за јеретичку. Једном наредбом из друге половине XVI века био је под претњом „конфискације имовине и тела", значи смрти, забрањен увоз у Француску књига и часописа објављених у иностранству. Ниједан пакет који је долазио из туђине није смео бити отворен ако нису била присутна два доктора теологије. Чак и велика дела којима се Француска поноси штампана су тада ван њених граница. Дела Волтера, Монтескијеа и Русоа штампана су у Швајцарској и Холандији, а затим су, као кријумчарена роба, тајно преношена у Француску. Такво стање владало је у Француској све до Револуције, кад је, најзад, сваком грађанину дато право да „штампа и објављује своје мишљење".

Енглези су 70 година пре осталих европских народа извојевали право да без претходног одобрења штампају своје књиге. Али, пре но што се до те слободе дошло, страдале су десетине и стотине слободоумних људи, које ни најтеже казне нису могле да заплаше. Осакаћење, тешка тамница и везивање за срамни стуб, па и смрт, неминовно су чекали оне који би прекршили сурове законе о превентивној цензури. Било је казни чак и горих од смрти: кидање једног по једног дела тела, или умирање у страшним мукама.

Али, ни у једној европској земљи превентивна цензура није била строжа но у царској Русији, где се, уосталом, и најдуже задржала. Законом од 1865 године, сем одређених новина, часописа, оригиналних књижевних дела и превода објављених у Москви и Петрограду који нису прелазили одређени број страница, све остало се пре штампања морало поднети на цензуру. Све стране публикације морале су такође проћи кроз руке цензора и само су привилеговане личности — чланови царске породице, страни дипломати и уредници највећих новина у престоници — могли да их примају слободно пре но што их цензор прегледа. А цензура иностраних листова и књига изгледала је овако: цензор би или једноставно бацао књигу у кош, или би исецао маказама читаве странице, или би, пак, црном бојом премазивао ступце у новинама. Прогонство у Сибир било је уобичајена казна за прекршаје закона о штампи и цензури. Револуција од 1905 године укинула је, додуше, само за кратко време, цензуру. С порастом реакције вратила се и стара пракса, која је из године у годину постајала све оштрија.. Само у току 1908 године била су забрањена 73 листа, од којих 28 у самом Петрограду. Морало се чекати на Велику октобарску револуцију да би се књиге могле штампати слободно.

Данас нам је тешко замислити шта су некад морали да подносе писци да би изразили своје мишљење. Слобода штампе је била биљка која је споро и тешко расла и коју су много пута потсецали **и чупали.**

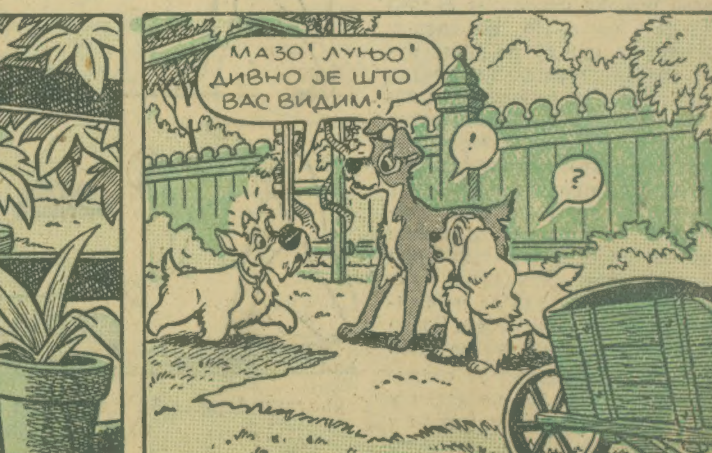

КРОЗ ЖИВОТ И ШКОЛУ

Читанка и њена историја

Када човек остари и у слободним часовима чита или прелистава књиге, он ниједну не прегледа с таквом пажњом нити осети у себи толико топлине загледајући њене стране, читајући написе у њој и посматрајући слике као читанку из које је стицао прво опште знање. Она га потсети

на давно минуло доба, на златне дане детињства. Али, мало људи зна историју прве „енциклопедије" коју је узео у своје руке, па ћемо је овде укратко **испричати.**

Читанка је одабрана збирка разноврсних написа који су у главном намењени ђацима основних и средњих школа. Познато је да постоје и читанке за народ, у којима се налазе чланци који служе као поука одраслима. Циљ читанке је разноврстан и он зависи од времена, културног периода и друштвеног развитка у коме је она стварана. Она помаже ђаку да научи лепо читати, код њега развија лепа и морална осећања, помаже му да боље изучи матерњи језик, да стекне више општег знања итд. Сам назив за ову књигу — читанка — новијег је времена и потиче из средине 19 века.

Ђаци у старој Грчкој и Риму прво би научили слова, па би после тога прелазили на читање неког истакнутог писца, најчешће Хомера. Али, и они су имали збирке избора књижевних дела (антологије, хрестоматије). У Средњем веку ђаци, пошто би научили слова, срицање слогова у речи итд., морали су да уче разне молитве. Кад је наступио период хуманизма, у школама су поново почели да се изучавају класични писци.

У 16 веку читанка је углавном збирка верских поука. Изгледа да је прва таква читанка изишла на немачком језику под насловом „Дечја књижица" (од Лутера или Меланхтона). У њој су се налазила и слова, бројеви до хиљаду, титуле за лица ондашњих сталежа, али и молитве. У 18 веку појављује се читанка као књига у којој су изложене моралне поуке према захтевима онога времена, а исто тако и неке поуке из природе. У читанкама које су се појавиле после наполеоновских ратова појављују се све више чланци из историје, а после америчког рата за независност у њима се све више појављују чланци из географије, док се најзад не почну уређивати и читанке у које продиру све више природне науке. Тако се у читанци Фридриха Вилмсена, која је изишла 1802 године, појављују чланци о свету, о земљи и њеним становницима, о производима земље; у њој су приказане разне животиње, биљке и руде; има написа из науке о здрављу, о природним појавама, али, разуме се, пошто је још јак утицај цркве, не заборавља се ни верски материјал. После се води борба да се у читанке унесе што више материјала који ће служити ђацима да што више и боље читају, да уче правопис, стилистику и томе слично. Развитак читанке иде и даље, па се у њу уносе народне приче, уметничке прозне и песничке творевине појединих истакнутих домаћих и светских писаца, посвећује се пажња општој и националној историји, дају се избори из појединих путописа и написи о природним наукама, обраћа се пажња техничком напретку у свету, а, сасвим разумљиво, не заборавља се ни стил и језик којим је све то написано. Да би читанка била што занимљивија, она се и илуструје. Уосталом, свака читанка има карактер времена и народа у коме је поникла и друштвеног схватања које је тада владало.

Снага космичких зракова

Космички зраци долазе на Земљу из далеких васионских маглина и зраче необично великом снагом. По мишљењу стручњака, енергија њиховог зрачења износи неколико милијарди електрон-волти. Њихова пробојна снага тако је **велика да су они у стању да** прођу и кроз наслаге олова дебеле по више метара.

Међу космичким зрацима увек се могу наћи делови атома: протони, електрони, мезони и позитрони. Космичко зрачење изазива разбијање молекула и атома на које делује.

ЉУДИ СУ ПРВО ОТКРИЛИ ЗЛАТО

Метали су били од огромне важности у историји људског рода. Тек са открићем и обрадом метала настала је ера наглог напретка човечанства.

Први спомен о копању металних руда налази се у грчкој митологији. Ту прву рударску експедицију организовао је Јасон у пратњи педесеторице храбрих другова. Они су после великих страдања заузели обалу Арго, стигли до Колхиде и успели да отму од Приксиса златно руно, коме је Јупитер даровао својство да учини срећним свакога који постане његов власник. Наравно, то је легенда, али она казује много. Из ње се види да су људи од свих метала најпре открили злато. То су потврдила и најновија научна истраживања.

Постанак легенде о златном руну

Данас историчари поуздано знају да је мало племе Тибарена, које је неколико хиљада година пре наше ере живело на северу Мале Азије, испирало песак са дна златоносних река помоћу нарочитих судова од овче коже. По завршеном испирању они су из овчег руна тресли наталожени златни прах. Тако је, вероватно, и настала легенда о златном руну. Људи су од свих метала прво открили злато захваљујући томе што се оно често налази у чистом стању у природи, најтеже је од свих метала и лако се обрађује. Осим тога, оно је сјајножуте, привлачне боје, а примитивни људи су необично волели да се кинђуре. Злато је било као створено за њих.

После злата људи су открили бакар, који су налазили у црнозеленкастој руди, готово у чистом стању. После неколико удараца каменим чекићем бакар је добијао златножуту боју и необично је потсећао примитивног човека на злато. Бакра у чистом стању било је некад много више него данас, али га још и сад има у већим количинама у леденим областима Канаде, у Сибиру и у Стеновитим Планинама, у САД.

Први траг о обрађивању бакра води порекло из петог миленијума пре наше ере, кад је уствари и настало метално доба човечанства. Преко 2000 година људи су се мучили обрађујући метал помоћу камених чекића без ватре. Сасвим случајно, кад се крај неког великог огњишта нашао комад метала и почео се топити, људи су приметили да се метали много лакше обрађују кад се загреју. На исти начин су открили да се главне наслаге метала налазе не у чистом стању, већ помешане с другим рудама и минералима. То се догодило кад је из мрких и црнозелених стена од којих је било начињено огњиште почео да цури танак млаз истопљеног метала. Тако је откривена и бронза, приликом случајне смеше бакра и калаја. Да човек никад не би сам открио начин прављања бронзе показује чињеница да северноамерички Индијанци нису знали за бронзу, зато што се у том делу земље нигде не налазе калај и бакар заједно у истој руди.

Египатски барељефи на којима је приказана обрада метала у Старом веку

Ко је први открио гвожђе?

Прва обрада гвожђа почела је тек у трећем миленијуму пре наше ере. Тада је гвожђе још било редак и драгоцен метал, који је служио за накит и за израду финих предмета. Гвожђе су први открили Вавилонци и Египћани. Најстарији предмети од гвожђа нађени су у египатским пирамидама. Занимљиво је да је гвожђе пре 4000 до 5000 година било знатно бољег квалитета од данашњег. Оно се у многим старим документима назива „небеским гвожђем“, зато што се добијало од метеорита који су падали на земљу. Метеоритско гвожђе има изванредна својства, а садржи извесну примесу никла.

Гвожђе је дуго било много скупље од бронзе, мада је њу знатно теже произвести. Људи су од најстаријих времена предосећали огроман значај који ће имати гвожђе за развитак индустрије, а самим тим и људске цивилизације. Тако је чувени грчки законодавац Солон, још пре готово 3.000 година, упутио ове мудре речи на рачун најбогатијег владара Старог века Креза: „Онај који буде завладао најбољом гвозденом рудом постаће убрзо господар свег сребра и злата на свету“. Прва обрада гвожђа у ширим размерама и његова употреба у индустрији почела је 1.200 година пре наше ере.

Прва индустриска сила Старог века био је Египат, у коме су се налазила богата рудна налазишта. Рачуна се да је Птоломеј II добијао из својих рудника 370.000 килограма чистог злата годишње.

Насукао брод да би сачувао тајну

С обзиром на то да је начин добијања метала из руда у Старом веку био врло примитиван, људи су тражили само оне руде у којима се налази велик проценат метала, не презајући притом ни од највећих жртава. Неустрашиви морепловци Старог века, Феничани, слали су своје брзе бродове кроз Гибралтар чак до енглеских острва, на којима се налазила руда с најбољим калајем. Мада су фенички бродови од Тира до британских обала превањивали читавих 6.000 километара, транспорт руде их је стајао знатно мање него да су је превозили сувим, јер у то доба није било добрих друмова а Европу су настањивала много полудивља племена и народи, што је и најкраће путовање чинило тешким и опасним. Тајну о месту својих налазишта калаја у Британији Феничани су столећима брижљиво чували од осталог света. Колико су у томе далеко ишли види се из примера једног феничанског капетана чији су брод пратили Римљани. Он је намерно насукао своју галију на камени спруд и проузроковао смрт свих путника и посаде само да Римљани не би ништа сазнали.

Рудник у коме је радило 20.000 рудара

Међу рудним налазиштима у Старом веку истицао се грчки рудник олова и сребра Лорион, на Атици. Још и данас је сачувано преко 2.000 јама овог рудника старог око 2.500 година. У њему је радило око 20.000 рудара, а многобројне гвоздене алке у зидовима, за које су били окивани људи, сведоче да су у њему радили претежно робови. Из рудника у Лориону Грци су добијали огромне количине сребра, које је у Старом веку било исто тако драгоцено као злато. Кад им је, после термопилске битке, запретила опасност од Персијанаца Атињани су отворили лорионска окна и сребром добијеним из утробе земље изградили су моћну флоту, којом су у великој поморској бици код Саламине уништили персиско бродовље и тако спасли слободу и независност своје земље. Олово које су добијали као споредан продукт приликом производње сребра Грци нису умели да употребе, тако да је само у току три века бачено око два милиона тона олова.

Највећи рудник Старог века био је римски рудник сребра и бакра Рио Тиато, у шпанској покрајини Андалузији. У тој напуштеној рударској области пронађено је 20 милиона тона разних рудних отпадака, што и за данашње могућности претставља огромну количину.

Вилина косица — биљка вампир

Као што постоје животиње-паразити, тако постоје и биљке које у потпуности зависе од неке друге биљке. Као пример паразитских биљака наводи се обично имела, која је раширена по целом свету и ушла у легенде многих народа. Ипак, имела није потпун паразит, јер сама ствара хлорофил који јој је потребан. Постоји, међутим, врста биљака која не ствара ни хлорофил. То је вилина косица, чијих 120 врста успевају у свим крајевима тропске и умерене климе.

Живот ове биљке почиње из семена, као и код других биљака. Семе проклија под одговарајућим условима топлоте и влаге, а ако тих услова нема, неће изнићи те године, већ чека прву повољну прилику, па макар то било и кроз пет година. Занимљиво је да вилина косица ниче месец дана после осталих биљака. Да није тако, она би тешко нашла биљку-домаћина.

Кад проклија из семена, вилина косица нема корење, као остале биљке, већ само једну жилу помоћу које привремено сиса влагу. Али зато јој одмах изникне стабљика, која је спремна да се обавије око стабљике прве биљке на коју наиђе. Ако такве биљке нема у близини, стабљика вилине косице пузи по земљи, као да је тражи, или се умири за неколико недеља, док у међувремену не израсте у близини одговарајућа биљка. Тада је она брзо шчепа у свој загрљај и исисава из ње све сокове који су јој потребни. Вршени су опити са специјалним бојама, којима је заливена биљка-домаћин, и примећено је да се за врло кратко време обоји њима и стабљика вилине косице.

Огранци које пушта вилина косица обавијају се око делова исте, али и суседних биљака. Тако она шири, као што је доказано, разне биљне заразе.

Вилина косица и цвета. Њени ситни бели цветићи дају махуне с једним до четири семена.

У тражењу домаћина, вилина косица је пробирач. Најрадије се настањују на детелини и махунастим биљкама. Уколико једна биљка не испуни очекивања, вилина косица тражи другог домаћина. Дрвени штапић који се стави поред ње вилина косица убрзо напушта, чим види да ту нема потребних сокова.

Ово можда нисте знали...

Познато је да лисица напада и коље зечеве, кокошке и разне ситне глодаре, а нарочито пољске мишеве. Она почини највише штете кад има младунчад и кад владају велике снежне мећаве.

Али, ово можда нисте знали. Кад завлада оскудица у храни, а то се највише дешава за време великих мећава, онда она навали и на већу дивљач. Пре двадесет година, у Горњем Енгандину, у Швајцарској, лисице су, пошто су затрле зечеве, почеле зими да нападају и тамане срне, и то у већем броју.

То се догађало на овај начин. Зими, кад се ухвати ледена кора на површини снега, деси се често да је срне својим танким ногама пробију, па упадну и тешко могу да се избаве из рупа. Некад се само израњаве и крв остане на трагу, па лисица иде по њему и тражи срну. Срну која је упала у рупу и не може да се избави лисица нападне и лако савлада. Почетком 1936 године, у Горњем Енгандину за два месеца нађено је 15 жртава лисице, већином младих срна. Некима су лисице извадиле и појеле утробу, а некима само одгризле главу. Остали део тела остао је нетакнут. То се догађало и у другим крајевима Швајцарске.

ВЕРОВАЛИ или не...

ЧУДАН ИСПИТ

Кандидати за положај поглавице у афричком племену Чатва морају да се сударају телима све дотле док један од њих не изгуби свест. Победник у овом такмичењу постаје поглавица.

РУЧАК ЗА ПРЕТСЕДНИКА САД — У ЗАТВОРУ ЗА ДУЖНИКЕ

Роберт Морис (1731—1806), који је руководио финансиским пословима државе за време америчке борбе за ослобођење од Енглеске, свакако је једини човек у историји који је приредио ручак једном претседнику Сједињених Америчких Држава — у затвору. Наиме, Џорџ Вашингтон био је гост на ручку код Роберта Мориса кад је овај издржавао своју казну од три и по године у једном затвору за дужнике.

ДА ПРЕВАРИ СМРТ

У афричком племену Китара, за поглавицу се истовремено бирају два човека који личе један на другог. Одмах после избора свештеници-врачи тајно убију једног од њих, сматрајући да ће на тај начин осигурати дуг живот оном другом. Они верују да су тиме надмудрили смрт и да она убудуће неће свраћати у поглавичин дом, пошто је једног поглавицу већ уграбила.

ЗМИЈА С ДВЕ ГЛАВЕ

У природњачком музеју у Порт Елизабету, у Јужној Африци, налази се препарирана једна двоглава змија која је угинула од тога што је једна њена глава ујела другу.

КОКОШКА С МАМУЗАМА

Кокошка Џуди Дикинсона, чија се фарма налази недалеко од Сиднеја, у Аустралији, има на ногама мамузе, израштаје какве имају само петлови.

ПОКЛОН С НЕБА

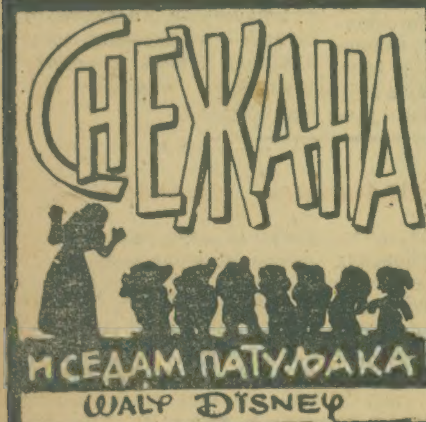
Док се једног летњег дана Чарлс Холден сунчао на морској плажи на Пик Ајленду, у Америци, изнад њега је, у размацима око пола часа, три пута прелетео један галеб и сваки пут испустио пред купача по једног великог јастога.

„ПРЕИСТОРИСКИ“ КСИЛОФОН

Хенри Рајдер из Линколна, у америчкој савезној држави Небраски, начинио је себи ксилофон од фосилних костију риноцероса старих, по мишљењу стручњака, око седам милиона година.

Његов „преисторискиˮ ксилофон има веома пријатан звук и ни по чему се не разликује од обичних.

ПРАДЕД ЗАБАВНИКА

Теодор Павловић, књижевник и публициста (1804—1854), после свршене основне школе у родном месту Карлово — Драгутиново (Банат) учио је гимназију у Темишвару, Великој Кикинди, Сегедину и Сремским Карловцима. Философију је свршио у Сегедину, а права у Пожуну. Једно време бавио се адвокатуром. Године 1835 покренуо је забавно-поучни лист „Сербски народни лист". Уређивао је и издавао и политичке Српске народне новине, а 1845 и 1847 издавао је забавни алманах „Драгољуб". Године 1852 почео је да уређује Летопис Матице српске. У својим новинарским чланцима он је потстицао ондашње наше друштво на савременији начин рада и живота. Овде ћемо донети један чланак о томе како је изгледао његов „Сербски народни лист".

Теодор Павловић, један од првих српских новинара, после дужег чекања једва је од аустриских власти добио дозволу да издаје лист на српском језику. И та дозвола била је ограничена: листу није било допуштено да расправља политичка питања и одређени су му немачки листови одакле је једино смео да узима вести. Било је то доба Метернихове реакције, кад је у Аустрији гушена свака слобод на реч, а на Србе се нарочито пазило.

Почетком јула 1835 изишао је у Пешти први број Павловићевог „Сербског народног листа". У Србији су већ годину дана излазиле „Србске новине", али им је био забрањен улазак у Аустрију. Тако је Павловићев лист био једини који је требало да задовољи потребе српског народа у аустриској монархији. Излазио је четири пута месечно на половини табака.

Прве илустрације у нашој штампи

Лист је одмах привукао пажњу публике: у сваком броју доносио је по неколико илустрација. Овде се оне први пут појављују у нашој повременој штампи. То су дрворези, које је Павловић преносио из страних новина, а неке је дао резати нарочито за свој лист. „Надам се, вели он у Поговору првог годишта, да ће на листу нашем и онај који ништа не хвали, хвалити морати: печат (штампа) је онај који се најлепши у будимској печатњи имати може; наша је хартија лепша, а образи (слике) у листу нашем, образима у немачким ни у чему не уступају. Многи пак чистији су, лепши и савршенији него ма у којим подобним списанијама. И моји читатељи све то за много јевтинију цену имају него Немци и сви други". А што се тиче слика, оне нису тек само тако штампане, без икаквог разлога, него свака има своју намену. — „Кад је гледимо нешто нас учи, доприноси нам неку стварну корист".

Код Немаца су у то време били омиљени такозвани фениг-магазини (Павловић то преводи са: динарско-књижество), новине или часописи намењени широј читалачкој публици. Неки су доносили само белетристику; други, пак, популарно писане чланке са илустрацијама из разних научних области. Павловић је настојао да и његов лист доноси такве ствари и у првој години излажења он је посветио посебну пажњу природним наукама, нарочито зоологији и ботаници, па необичним појавама широм света, небеским појавама, најновијим открићима — „људским бићима" која још живе у природном стању. Поред тога, лист је доносио и описе појединих знаменитих градова и далеких земаља, животописе славних људи и приказе историских догађаја. Укратко, говорио је о стварима које су тадањој нашој читалачкој публици биле мало познате или готово никако. Но, лист је доносио и написе и слике који су искључиво „такорећи за Сербље сочињени, да Сербљима управ нешто говоре". Такви су били: слика и напис о Београду, о Црногорцима, лађа на Дунаву итд.

Чрезвичајна појавленија

Већ у првом броју „Сербског народног листа" уредник уводи рубрике које ће постати сталне: Чрезвичајна у јеству појавленија (необичне природне појаве), Нова изобретенија (нова открића), Практична упутства. Необичне природне појаве отприлике су овакве: у месецу мају прошасте године дао је гроф Алфонс Порчија на своме добру близу Болоње бунар копати. После двадесет дана радње наједанпут уместо воде удари из јаме грдни пламен запаљеног воздуха. Што се дубље копало, то је све већи пламен излазио. Што се тиче нових открића, има и оваквих. Двојица у Француској „изнашли

су машину с којом се на две миље далеко на уво казати и разговарати може. Из Брисла у Антверпну штогод запитати и одговор отуд добити, не траје дуже од четврт часа". Један Енглез, опет, пронашао је „згодан начин којим он на дан петстотина гушчића и исто толико пачића излећи може", а неки господин Мезон начинио је једну „воздухопарну лађу, тј. лађицу која по воздуху плови. Машина, где се пара задржава, има силу као два коња. Та машина меће у движеније (покрет) свилена крила, и која се тако јако окрећу да лађу увис дижу".

Све о лаву, ноју, хијени...

Већ из првих бројева читалачка публика дознала је „све о лаву". — „На дрвету резан образ (слика) показује целу лава једног породицу". Чланак о тој лављој породици био је повелик и проткан причицама, али уредник је сматрао да сама слика говори више од свега. „Образ тако јесно изражава и говори да један поглед на њега читатеље наше више поучити може неголи најдуже описаније страховитог овог звера". Током идућих бројева лист је донео слике ноја („особита ова птица највећа је у свом роду и најбржа от свију трчајући животиња"), хијене („опасно ово животно тако је велико као здраво какво псето") и жирафе (описана је жирафа из париског зоолошког врта, па се на крају каже: „Она се храни сеном, јечмом и травом. Живост њеног ока, сјајност њене коже, и меснатост показују крепко здравље и све се даје надати да ће она још дуго живети"). „Царска змија", удав, приказана је како дави тигра и уједа га за врат. Тигар је исплазио језик и немоћно се опире страшном загрљају. „Кад непријатеља умори, разаспе по њему своју пљувачку и мало помало прождире га. После такове части лежи она дуго времена недвижима, и нађе ли је ко у том стању, то се он слободно њој приближити и штапом убости може". Лама — „амерички магарац" — врло је корисна у сваком погледу, а „њен је ход тако тих да је госпође у јашењу свима другим животињама претпостављају". Један дрворез приказује лов на китове. Огроман кит прска воду у високим млазевима а позади стоји једрењак и чека. Поред кита стоји чамац, у њему људи с високим шеширима и један се спрема да баци харпун. Уз ову слику, као и обично, долази подужи чланак. — „Кит је највећа риба (!) на свету. По већој части употребљавају се велики и јаки корабљи (лађе) за китоловство, јербо мали и слаби сили таласа и леда не могу добро противустати".

Из ботанике лист је доносио слике разног корисног и ретког биља, па и оног врло познатог, домаћег, указујући на корист коју добар домаћин може да има, например, од обичне репе. Занимљиве су и нове пољопривредне машине: сејалица, плуг, косачица и друге.

Огњедишући предели...

Опширан чланак са сликом посвећен је „кораблекрушенију Медузе". То је она француска фрегата која је доживела бродолом 1816 године, па се један део посаде спасло на сплаву који је недељама путовао по широком мору. Слика што је доноси Павловићев лист уствари је израђена по чувеном делу француског сликара Жерикоа „Сплав Медузе". Велики дрворез преко целе стране приказује „Разореније вавилонско", последње тренутке старог вавилонског царства, које је „сада турским пашалуком постало". Затим се ређају слика кинеског зида, огњедишућих (вулканских) предела на острву Хаваји („да има брегова који ватру из себе избацују или који огњем дишу, то су наши читатељи ваљда већ чули"), водопада Нијагаре, друида (паганских свештеника), комета и Месеца. Месец је описан према астрономском знању оног времена. Но, током године лист је донео још један чланак о Месецу, написан према берлинским новинама. Кад је „звездочтец Хершел целу силу телескопа и полак силе микроскопа употребивши, поверхност месеца посматривао, укаже му се брдо једно, кога је боја зелено-мрка била. Мало доцније смотри месечеву шуму, које су дрва особито чудесног рода бити видила се... Хершел није се могао доста дивити и начудити се величанствено лепим пределима месеца..."

Без помоћи руку човечији Дунав пресеца...

У једном броју Павловић објављује слику парброда. То је пароплов, парна лађа, димшић, како га је народ прозвао. — „Сви се чудимо кад на њему стојећи, или с брега гледајући, видимо како без сваке помоћи руку човечији Дунав пресеца и као стрела летећи из Пеште нас такорећи зачас под Земун избаци" (тај „зачас" трајао је пуна три дана). Али, било је доста читалаца који још нису видели „чудесног димшића", па је због тога уредник и донео његову слику и написао о њему подужи чланак.

И још је много других ствари и слика објављено у том нашем првом илустрованом листу који је почео да излази пре 120 година и излазио пуних тринаест година. Била је то нека врста забавника, састављена и уређивана према потребама тадање читалачке публике, која је за многе ствари први пут дознала тек из „Сербског народног листа". Павловић је свој лист назвао народним јер га је наменио најширим слојевима, имајући на уму Доситејеве речи, које је и исписао у заглављу: „Саопштити добро и корисно, то су моја настојања".

КОРИСНЕ БАКТЕРИЈЕ

Поред бактерија које изазивају разне болести, постоје и многе корисне бактерије. Ове бактерије — човекови пријатељи имају двојаку функцију: прво, заразним бактеријама спречавају приступ тиме што запоседају све „стратегиске тачке" у људском организму и одупиру им се излучивањем отровних материја, „антибиотика", и друго, служе као лиферанти витамина и других корисних материја. Ово друго важи нарочито за цревне бактерије. Витамине групе Б и витамин К оне излучују у знатној мери, понеке у количинама биолошки довољним човеку. Извесне дијете усмерене су на то да потпомажу развијање бактерија које организму дају витамине.

ВЕРОВАЛИ или не...

„УМРО" 600 ПУТА

Пољски племић Сладковски (1529—1611) припремио је 600 побуна, али ниједна од њих није успела. Мађарски краљ Стеван Батори, који је у то време владао Пољском, 600 пута осудио је Сладковског на смрт, али је ипак бунтовни племић умро природном смрћу, у својој 82 години.

ЛИМУНОВО ДРВО — РЕКОРДЕР

У башти Тома Спидеја у Холивуду, једно лимуново дрво високо свега 90 сантиметара донело је прошле године 235 крупних плодова.

ЧАМАЦ ЗА ЏУНГЛУ

„Леди Алиса", чамац дуг дванаест метара који је сa-

градио амерички новинар Стенли кад је кренуо да тражи изгубљеног истраживача Ливингстона, био је начињен из пет делова, да би се могао, растављен на комаде, лакше носити кроз џунглу.

ИЗДАЛА ЈЕ „СРЕЋА"

Мери Олариу из Детроита, у Америци, возила је свој ауто пуних двадесет и девет година и за то време ниједном није учинила ниједан саобраћајни прекршај због кога би морала да плати казну. Али, најзад је дошао и њен „несрећни" дан, 20 август 1953 године, кад је морала трипут да плати казну због кршења саобраћајних прописа.

И ДОБИО И ИЗГУБИО

Професионални рвач Рауди Покеч рвао се 1936 године на једном сајму у америчкој савезној држави Висконсин 70 пута за седам дана. Из свих 70 борби Покеч је изишао као победник, али је за то време изгубио 35 килограма.

ИСТОГ МЕСЕЦА

Ворен Стјуарт из Логанспорта, у Америци, постао је у току једног истог месеца, августа 1953 године, прадед и чукундед.

ТВРДОГЛАВИ „ПРОРОК"

Михаел Нострадамус, син чувеног астролога Нострадамуса, прорекао је једном приликом да ће француско село Л'Пузен бити до темеља уништено од пожара. Да његово пророчанство не би остало неиспуњено, он је једне ноћи подметнуо пожар у неколико кућа у Л'Пузену. Међутим, био је одмах ухваћен и погубљен због злонамерне паљевине.

НЕОБИЧАН КОНЗИЛИЈУМ

Крај постеље Нени Томсон из Даласа, у Америци, која је била тешко рањена у једној аутомобилској несрећи, нашли су се, као чланови конзилијума, три лекара: Лонг, Шорт и Стаут, чија презимена преведена на наш језик значе: „дугачки", „кратки" и „дебели".

НИЛСКИ КОЊ — ПАТУЉАК

Око река западне Африке, а нарочито у Либерији, живи такозвани патуљасти нилски коњ. Он може бити тежак кад одрасте око 300 килограма. Али, то је само десети део тежине његовог џиновског рођака, правога нилског коња, који је распрострањен по целом „црном континенту".

Патуљасти нилски коњ има, како изгледа, више навике свиње, него навике правог нилског коња. Највећи део живота он проводи у џунгли, док у воду улази само да би се купао или да би препливао неку реку. Живи у паровима, а не као његов џиновски рођак у крдима. Заједничко им је то да се крећу искључиво ноћу када излазе из својих скровишта да би тражили храну: младе биљке, воће и траву

Један љубитељ животиња из Лонг Ајленда, у Америци, неко време гајио је малог патуљастог нилског коња, који је био намењен неком зоолошком врту у Америци. У то време ова животиња била је мања од домаћег пса; дуга свега 40 сантиметара, а висока око 25. Одрасла животиња може да достигне дужину од преко 1,5 метар, а висину од 1 метра. Овог младог патуљастог нилског коња хранили су свежим воћем и поврћем, млеком и витаминским пилулама. Да му се кожа не би сувише осушила, купали су га свакодневно по неколико пута у обичном лавору.

НАЈРАШИРЕНИЈА БОЛЕСТ

Светска здравствена организација при Уједињеним нацијама утврдила је да је најраширенија болест од које трпе људи — веровали или не — болест зуба!

Планина Јасног Месеца

Ово је прича из давних времена...

У дубокој и тамној долини која се налазила испод Планине Јасног Месеца, у провинцији Канг-Вон, живела је једна сирота жена са дванаестогодишњим синчићем. Муж јој је давно умро, те су њих двоје, слаби и нејаки, једва састављали крај с крајем. Становали су у малој бедној кућици од сламе. Сваки дан жена је са синчићем ишла под Брдо Духова и приносила жртву Сам-Сину (духу планине). Дете је било веома послушно, увек је помагало колико год је могло својој мајци и одавало јој дужно поштовање као свако добро дете. Оно је било и веома паметно, да његовој памети није било надалеко равне. Добро је видело колико се његова мајка мучи да би му угодила и живот олакшала, те једног дана одлучи да оде од куће да би његова мајка мање радила. Још мали, он није знао да ће тиме нанети велики бол својој мајци. „Она ме толико воли, говорио је он сам себи, она ради за мене дан и ноћ и пре би скапала него што би дозволила да ја гладујем“. После тога дечак је навукао свој плавкасти капутић и огрнуо се као ружа црвеном кабаницом, завезао неколико клипова кукуруза у једну марамицу и неопажено измакао из куће, па се упутио у Планину Јасног Месеца.

Дечак је дуго лутао планином. Једног дана изненада се пред њим појави диван и необично велик јелен. Он је гледао дечака топлим погледом и стално дизао једну ногу као да је хтео да му на њу скрене пажњу. Дечак се томе веома зачуди, јер никад пре тога није видео такву животињу. Но, није се уплашио и смело је пришао јелену, па загледао његову испружену ногу. У папак је био забоден оштар трн који се дубоко зарио у месо. Дечак ухвати јелена за ногу и извади трн. Тада се јелен окрете и лаким скоком откаса уз планину, често се осврћући. Он је на тај начин позивао дечака да пође за њим.

Дечак се није двоумио и кренуо је за јеленом. Пошто су превалили доста пута, јелен наједном скочи за један велики грм и ишчезну. За њим није остало никаквог трага. То веома зачуди дечака и он поче да размишља шта да ради. Најзад се упути према грму иза кога је јелен ишчезао и на своје велико задовољство опази дивљу биљку гинсенг, која је имала на гранчицама по пет листова. Ова чаробна биљка блистала је као дијамант. Дечак, сав срећан што је наишао на њу, јер је одавно чуо да она доноси срећу, поче копати да би извадио њен корен. Али, у том тренутку пред њега искочи неко мало биће у облику детета, чија је кожа била златножуте боје. То биће изгледало је просто као да гори. Оно довикну дечаку: „Узми ме, узми и понеси са собом!“

Дечак се није двоумио, него је узео ово чудно биће. То је било дете Сам-Сина, духа планине. Чим га је дечак донео својој кући, његова мајка одмах доби нову животну снагу. У бедној сламној колиби поче живот пун среће, весеља, богатства и здравља. Ето, тако је дух планине наградио дете које је било добро и пажљиво према својој мајци и

учинило добро необичном јелену.

Ово је једна од многих кинеских прича о чаробној биљци гинсенг, која је позната и под именима мандрагора и алрауна. Зна се да су људи у давним временима приписивали необичну моћ појединим биљкама, јер су осетили да су им корисне и да их лече, али су, опет, употребљавајући друге и не знајући њихово штетно дејство на организам многи платили животом. У старом грчком граду Спагири постојала је школа којој је био циљ да развије код биљке њена добра својства. Уосталом, у целом свету, још од прастарих времена, људи су употребљавали поједине биљке за лечење и за разне чаролије, али ниједна није била тако чувена као гинсенг, како је називају Кинези, док су јој Грци дали име мандрагора, Мексиканци пејотл, а Немци алрауна (од немачке речи all — све и готске речи runa — тајна).

Гинсенг на кинеском по прилици значи: људска снага, светско чудо, а у ширем смислу гинсенг је средство које човека снажи и развија му здравље до врхунца. У кинеској књижевности се помиње још 2000 година пре наше ере. Постоји и једна прича како је неки кинески цар послао своје изасланике у Кореју да му нађу и донесу јело бесмртности, тј. гинсенг. Али, они нису у томе успели, па је сам цар кренуо на далеки пут и нашао гинсенг на Планини Три Духа. По старом кинеском обичају, гинсенг се узима ујутру, у сумрак и ноћу. По казивању неких стручњака, стари кинески лекари написали су много књига о гинсенгу. Постоји преко 70 препарата од гинсенга који се употребљавају за заштиту од тифуса, колере, дизентерије и куге. Употребљавају га у облику кришке, прашка, пилуле, вина, ликера, чаја и ракије, а у чорбу га сипају као прашак. Иначе се у народу употребљава увек кад се неко осећа слаб, јер се верује да је гинсенг лек против свих болести. По некима је гинсенг донео у Европу неки сијамски посланик и предао га француском краљу Лују XIV као драгоцен лек.

Мандрагора — код нас буновина, покрик, покрин, длисква, мандрак, шкочец, велико зеље, веље зеље, Адамова глава, пусти корен итд. — припада породици такозваних Solanaceae — биљака. То је вишегодишња зељаста биљка, која има зеленкастожуте цветове и корен дугачак око 60 сантиметара. Иначе је тај корен чудна облика (налик на човечуљка). Расте око Средоземног Мора, а код нас у околини Дубровника. Има је и у другим деловима света. Због свог облика и своје отровности од давнина се употребљавала у врачању и народном лекарству. Име мандрагора Грци су примили од Персијанаца, а од Грка га је узела и наука. Иначе, мандрагора је биљка која садржи до 0,5% веома отровних алкалоида.

Мандрагора је била и предмет књижевности. Италијански писац и политичар Николо Макијавели (1469—1527), поред других дела, написао је и комедију „Мандрагора“, која је први пут приказана у Фиренци, а затим у Риму 1520 године. По некима је ово дело заправо најбоља комедија италијанске ренесансе. Макијавели је у њој подвукао корумпиране обичаје свога доба и лицемерје свештенства, а радња целе комедије окреће се око једног насамареног мужа. И писац језовитих романа Немац Ханс Хајнц Еверс написао је, поред других дела, и роман „Алрауна“.

Никад живог...

У оном чудесном и још неиспитаном свету мора и океана живе свакојаке животиње. Неке од њих нису ништа мање опасне од тигра, лава, кобре, питона или других копнених звери и отровних гми-

ваца. Такве су ајкуле, затим оркови (врста китова), али међу тим морским зверима најмање је познат морски леопард (Ogmorhinus leptonyx), који по научној подели спада у ред карнивора, подред пиунипедија и породицу фоцине (фоке). Он живи у леденом царству Антарктика.

Морски леопард има дуге и повијене зубе. По облику је сличан гмизавцу и доста личи на диносаура, прадавну животињу. Кажу да напада и човека и кад га овај не дира, а по причању морнара човек му не може лако умаћи ако га појури. Морски леопард највише тамани пингвине, али и многе своје сроднике, фоке, и то велике као он. То је веома опрезна животиња. Воли усамљен живот. Иначе, о његовом начину живота се веома мало зна, пошто га нико није жива ухватио. Пингвине хвата у води, али их гони и преко леда, па кад упадне у њихово легло направи тамо прави покољ. Близу Залива Китова, на Антарктику, уловљен је један морски леопард и он се сад налази у Националном музеју у САД. Овај примерак дуг је преко три метра, а у обиму има око један и по метар.

СВЕТЛАН, БОБАН и ЦРНОБРАДИ

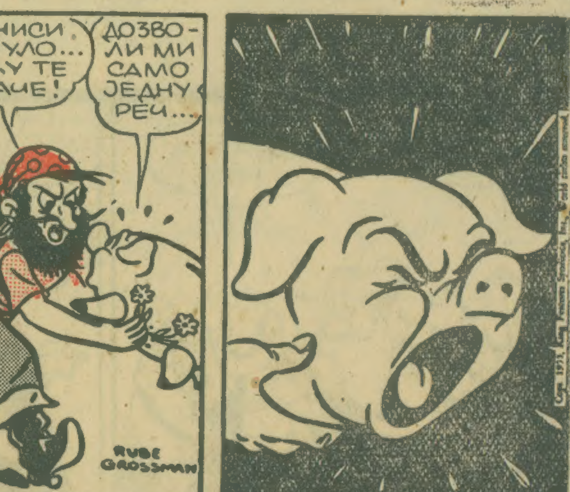

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК СТОЈИЉКО СТОЈИЉКОВИЋ, БЕОГРАД, МАКЕДОНСКА 31. — ИЗДАЈЕ И ШТАМПА „ПОЛИТИКА“ ШТАМПАРСКО-ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ, БЕОГРАД, МАКЕДОНСКА 31. — ТЕКУЋИ РАЧУН БРОЈ 102-Т-82. ПОШТ. ФАХ 124. — ПРЕТПЛАТА ЗА НАШУ ЗЕМЉУ: ГОДИШЊА 700, ПОЛУГОДИШЊА 350 ДИНАРА. ЗА ИНОСТРАНСТВО ГОДИШЊА 1.000, ПОЛУГОДИШЊА 500 ДИНАРА. РУКОПИСИ СЕ НЕ ВРАЋАЈУ.

ПРВА АМФИБИЈА НА МЛАЗНИ ПОГОН

Израђена је амфибија на млазни погон „Господар мора", која без тешкоће слеће на морску површину и на земљу. Она ће лако моћи да снабдева горивом бродове у покрету. Њене одлике састоје се у следећем:

реп јој је усправан, у облику слова Т, млазни реактори смештени су у крилима, пловци су од пластичне масе и учвршћени на крајевима крила, услед чега се постиже и већа стабилност при мировању у води.

* * *

КАМПАЊА ПРОТИВ АЛКОХОЛИЗМА У ФРАНЦУСКОЈ

Према статистици Француског института за јавно мњење, кампања против алкохолизма, започета за време Мандес-Франсовог претседниковања, наишла је на подршку широких слојева. На сваких десет Француза само један је сматра без икаквог значаја, њих 35% одобравају је у целини, а 39% сматрају да није довољна обавеза продаваца алкохолних пића да једанпут недељно држе радње затворене, а да у остале дане точе алкохол само од десет часова пре подне.

* * *

ЈЕДИНИЦА ЗА МЕРЕЊЕ ТОПЛОТЕ ОДЕЛА

Нема тог одела које би било погодније за зимске дане од ескимске одеће начињене од крзна карибуа. Оно чува топлоту људског тела боље од крзна ма које друге животиње. Полазећи од тога, Национални институт за медицинска испитивања у Лондону створио је најбољи тип одела за истраживаче поларних области. У том циљу физиолози су створили и једну нову јединицу за мерење — „кло" (скраћено од енгле-

ске речи „клотс", што значи одело). Уствари, „кло" је количина материје за изолацију која је потребна да одржи човека при утрошку од 50 калорија на један кубни метар на сат и на температури од око 21 степен Целзијусов. Например, зимско одело Европљанина мора да има 1,3 клова, а америчка одела свега 0,7 клова, јер су амерички станови увек прегрејани. Покривач за спавање у незагрејаној соби треба да има 6 клова.

* * *

ШТА СУ КАМПОСИ?

Кампоси су травњаци који се налазе по унутрашњости Бразилије. Трава која на њима расте може да буде висока и до један метар, а понекад и више. По свом типу кампоси су слични пампасима, који се налазе у суптропским крајевима. Кад настане сезона киша, кампоси се заодену свежим зеленилом и разноврсним шареним цветовима.

* * *

ГАЈЕЊЕ РУЖА У ЕНГЛЕСКОЈ

Гајење ружа у Енглеској никад није било тако омиљено као данас. У граду Сен Албансу постоји и удружење коме је циљ одгајивање ружа. То удружење добија руже из Француске, Немачке и Португалије, а велик број примерака и из прекоморских земаља. Све руже добијене од страних одгајивача засађују се на опитним парцелама. Испитивање траје три године. После тога обично се само један проценат усвоји као нова варијација и патентира се. Сада на земљишту за испитивање овог удружења има око 500 варијација. Пошто прођу три године, одгајивачи који су дали своју ружу на испитивање добију за признату врсту нарочиту сведоџбу. После тога одаберу се руже за изложбу, коју друштво приређује сваке године у Лондону, те се ту одгајивачи такмиче за златну медаљу, највеће одликовање овог удружења.

* * *

„ВИДЕОФОН"

Августа ове године први пут је јавно употребљен „видеофон"-систем. Претседници општина у Сан Франциску и Паоло Алту разговарали су сваки из свог места и притом су на платну видели један другог. И поред успелог преноса, уређај се није показао као много практичан. Он заузима површину од десет квадратних метара, а разговори се обављају у специјалним кабинама.

ДА ЛИ ЗНАТЕ?

АТОМСКА ЕНЕРГИЈА ИСКОРЕНИЋЕ БОЛЕСТИ

Један амерички атомски научник објавио је своје предвиђање да ће у скором времену — за 25 до 50 година — глад и болести бити практично уништени, тј. неће више постојати. Ово је потврдио и др Џон Багер, директор Атомске комисије САД. По његовом мишљењу, болести више неће бити главни непријатељ здравља. Рак ће бити излечив или сведен на најмању меру, а паразити који проузрокују многобројне тропске болести биће уништени. С друге стране, атомским зрачењем повећаће се плодност корисних биљака. Помоћу атомске енергије добијаће се и синтетичка храна, као и многи лекови.

СКУПОЦЕНЕ МУВЕ

Одгајивачи шећерне трске из Луизијане, у САД, увезли су 30.000 мува, по цени од пет мува за један долар, у нади да ће помоћу њих заштитити своје плантаже од једне врсте црва који живи у трсци и упропашћује јој стабљику. Ове муве снесу своја јаја у рупе које ти црви начине, па доцније њихове ларве иду кроз већ готове канале и хране се ларвама црва. Први резултати показују да је на Тринидаду уништено на овај начин преко 75 отсто црва штеточина.

ПРОВИДНА ТЕЛЕВИЗИСКА ПЛОЧА

За потребе америчког ваздухопловства, израђена је недавно прозрачна телевизиска плоча, која је нарочито погодна за пилота. Она стоји пред њим и не заклања му видик, док он истовремено може да прима на њој сва обавештења.

ЕЛЕКТРИЧНА ПУШКА

Познато је да постоји пушка на опругу за подводни лов. Међутим, у морима може човек да се сусретне и с рибама с којима сусрет није увек пријатан, например са ајкулом. Да би се и та евентуалност избегла, у Америци је начињена пушка која одаје електричне таласе довољне јачине да ајкулу — или које друго морско чудовиште — онеспособи за напад. Електрична енергија се добија из батерије која се налази на леђима рониоца, изнад резервоара за кисеоник.

УСНА ХАРМОНИКА С ДИРКАМА

У Немачкој је усавршена усна хармоника с диркама, на којој се могу свирати сви гласови. За ово није потребно нимало јаче дување него на обичној усној хармоници.

АУТОМАТСКИ ЧУВАР АУТОМОБИЛА

Да би се аутомобили сачували од крађе, један Американац је измислио практичан алармни уређај, који ступа у дејство чим неко седне за волан. То је једна мала опруга која, под притиском, споји сирену аутомобила и она свира докле год се опруга на опусти, то јест док крадљивац не устане са седишта. Потребно је само да сопственик при изласку из кола укључи опругу и она је спремна. Згодно је то што се ова опруга може премештати и на друга кола.

НОВИ ВИТАМИН

Пронађена је једна нова супстанца која утиче на стварање масних материја код животиња и која је од пресудног утицаја у животу неких микроорганизама. Досад није доказано да она има неку нарочиту важност и код виших врста животиња, али се верује да и код њих није без икаквог дејства. Ово тим пре што се зна да се, по правилу, утицаји пре носе са нижих животиња на више, а, сем тога, познато је да су неки витамини најпре пронађени баш код животиња нижих врста. Ова супстанца припада хемиској групи познатој под именом Д-алфа-хидроксид киселине, која се налази у млеку.

ПО ЧЕМУ ЈЕ ЛИКЕР КИРАСО ДОБИО ИМЕ?

Кирасо је ликер који се производи у Холандији. Име је добио по једном острву из групе Антила.

ЗБИРКА НАЈСТАРИЈИХ ПАПИРУСА

У збирци папируса Националне библиотеке у Бечу налазе се и најстарији документи ове врсте за које се досад уопште зна. Један од њих, готово девет метара дугачка „Књига мртвих", писан је негде у 15 веку пре наше ере, у доба највећег египатског освајача Тетмозиса III, док песнички опис вароши Пи-Рамзес потиче из 13 века пре наше ере. Али, највећа реткост несумњиво је папирус из византиског доба са скраћеницама, неком врстом стенографије, као и одломци текста и музичких нота једне хорске песме писане почетком наше ере.

МЕСЕЦ ЈЕ БЕЗОПАСАН

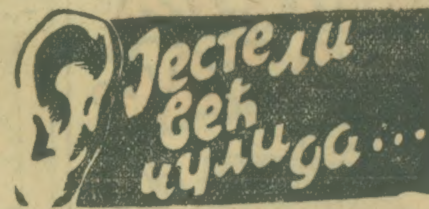
Према мишљењу професора Сингера, са Универзитета у Мериленду, први људи који дођу на Месец не треба да се боје неке радиоактивности. Под утицајем космичких зракова који „бомбардују" Месечеву површину, ствара се, додуше, трицијум, тешки водоник који се употребљава за израду хидрогенске бомбе, али та је количина тако мала да нема никаквог биолошког ефекта на људско тело.

КАКВА ЈЕ ТО ЖИВА ТРАВА?

Жива трава је космополитска, коровска, једногодишња или двогодишња биљка. Цветови су јој ситни и црвенкасти. Плод је издужен у дугачак кљун. По сазревању он се дели уздужно на плодиће. Наставак плодића се спирално увија кад је сув, а одвија кад се овлажи.

БИЉКА ДАН И НОЋ

Дан и ноћ је једногодишња или вишегодишња жућкастозелена украсна биљка. Има отворенојуте, беличасте, ружичасте или љубичасте цветове. Расте на ливадама, пашњацима, њивама, песчаним брежуљцима итд. Има много врста и варијетета.

...прве огрлице за које се зна, нађене у пећинама преисториских људи, биле су начињене од зуба разних животиња, пужева, школьки и комада слоноваче.

... порекло поштанских курира веома је старо. Наиме, њих је било још у доба XII династије у Египту.

...у неким крајевима Етиопије становници везују млада стабла у чворове да би обележили пут који су прешли и којим треба да се врате.

...велики сликар Рафаело израдио је, поред толиких знаменитих дела, и један позоришни декор за Ариостову драму „Супозити".

...на персиском језику реч „бар" значи земља. Ова реч ушла је у састав многих географских имена, као што су: Занзибар, што значи земља Зајнзија, Малабар, Занго бар и друга.

...љуштуре једне врсте великих морских пужева употребљавају се у Индији као бочице за храњење одојчади.

...стари Келти пушили су на гвоздене луле, иако у то време дуван у Европи није био познат. Келти су у своје луле стављали разне миришљаве траве.

...на рушевинама изгорелог Рима Нерон је подигао своју „златну кућу", у којој су многе дворане биле украшене сребрним и златним плочицама. Таваница у главној дворани претстављала је небески свод и лагано се окретала над главама Неронових званица.

...кад би се сва со из свих мора и океана извукла и распро-

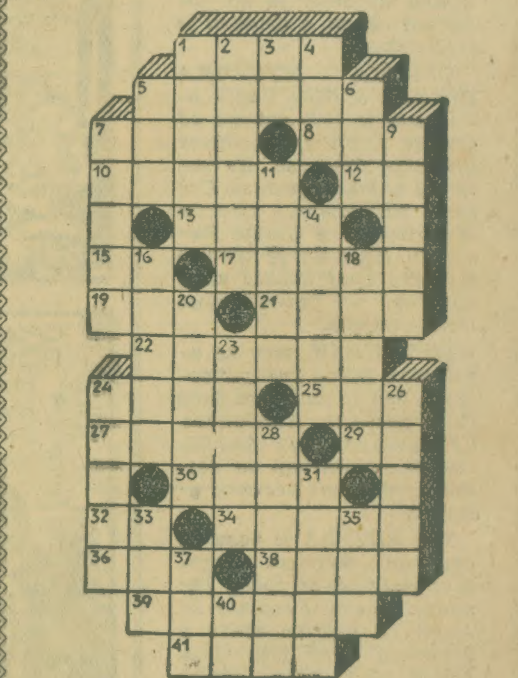

стрла по земљи, добио би се слани покривач дебео 11,5 метара.

Водоравно: 1) врста пса; 5) град у Македонији; 7) енглески економиста из 19 века, претеча Адама Смита; 8) река у Аустрији; 10) чувени швајцарски природњак из 19 века; 12) хемиски знак за алуминијум; 13) град у Француској; 15) река у Аустрији; 17) део хода; 19) добитак; 21) стари град западно од Картагине, познат по победи Сципиона над Ханибалом; 22) једна притока Мораве; 24) прилог за место; 25) престоница старе Арголиде; 27) личност којој је Петрарка посветио своје сонете; 29) мера за површину; 30) обликована материја; 32) личност из романа „Павиљон жена"; 34) део Београда; 36) врста женског гласа; 38) промена; 39) врста грожђа; 41) украсна биљка.

Усправно: 1) борски гас; 2) траг прстију; 3) река у Италији; 4) придевска заменица; 5) део прибора за мерење; 6) лична заменица; 7) летовалиште у близини Суботице; 9) лик; 11) стварање влакнастог ткива; 14) главно растиње ливада и пашњака; 16) пристаниште у близини Финског Залива; 18) горки лекови; 20) затворено војно утврђење; 23) град у Грчкој; 24) маслина; 26) део стабла; 28) шпански књижевник из 17 века; 31) грчко слово; 33) град у Немачкој; 35) наша река; 37) билијарски штап; 40) музичка нота.

РЕШЕЊЕ ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА

Водоравно: 1) Амор; 5) Епикур; 7) гром; 8) Бон; 10) Лалић; 12) ко; 13) окер; 15) во; 17) Атина; 19) ало; 21) етер; 22) опанак; 24) овас; 25) мај; 27) Токио; 29) да; 30) ауто; 32) ви; 34) Тибет; 36) акт; 38) тама; 39) сибила; 41) реса.

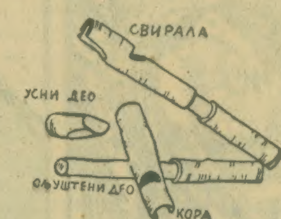
Усправно: 1) „Аполо"; 2) мимика; 3) о. к. 4) руб; 5) ера; 6) рок; 7) глава; 9) нотар; 11) ћетен; 14) ритам; 16) олово; 18) некад; 20) опака; 23) Асиут; 24) Отава; 26) Јалта; 28) отитис; 31) обала; 33) икс; 35) Ема; 37) Тир; 40) бе.

ДЕДИНЕ ВЕШТИНЕ

НАПРАВИМО СВИРАЛУ

За ову вештину потребан вам је комад гране од врбе без чворова, дуг три-четири прста. На средини треба засећи кору свуд наоколо, тако

да се изнутра види бело дрво. Од левог дела треба да буде свирала, па зато овај комад лупкајте по кори са сваке стране. Затим десни део обрћите, да бисте видели је ли се кора левог дела одвојила од дрвета. На одвојеној кори, на месту удаљеном један и по сантиметар од горњег краја, направи се полумесечаст отвор помоћу једног усправног и једног косог реза. Огољени десни крај увуците опет у кору и означите место зареза. Сад га опет извуците и пресеците на означеном месту. Од мањег дела треба уздуж отсећи једну плочицу. Кад је то готово, мањи део се опет увуче у кору (на своје место), али са зарезаним крајем нагоре, тако да рупа на кори остане слободна. С доњег краја малог дела одреже се један део (који дође на уста) и ваша свирала је готова.

„ОБУЋАР"

Деца се ухвате за руке и направе коло. У средини кола, један играч који претставља обућара седи и удара песницом по колену, као кад обућар укива ексере у обућу.

Коло се окреће, идући све на десну страну, а обућар пита:

— Моји добри суседи, куд сте се то спремили?

Коло му одговара:

— Наш драги обућару, идемо у поље, у игру!

Обућар: Обућу ћете поцепати.

Коло: Ти ћеш нам је окрпити.

Обућар: Али, добри суседи, ко ће ми то платити?

Коло: Онај кога ухватиш.

На ове речи обућар се диже, веже мараму преко очи или их само затвори и покушава да ухвати неког играча из кола. Коло полази брже да би измакло обућару, али кад он ипак неког ухвати тада коло стаје и обућар погађа име ухваћеног. Погоди ли, онда овај постаје обућар у следећој игри, а он се хвата у коло. Ако не погоди, коло поново креће, а он хвата другог и погађа. У случају да опет не погоди, други иде на његово место, а он се хвата у коло.

Коме се смеју?

На нашој слици видите два кловна који се смеју и ругају некоме. Погодите коме! То ћете видети тек кад повеже међу собом све тачке које су означене бројевима од 1 до 60.

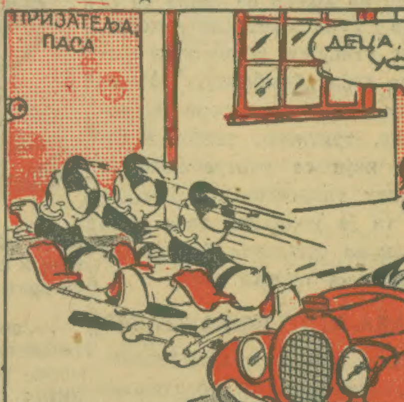

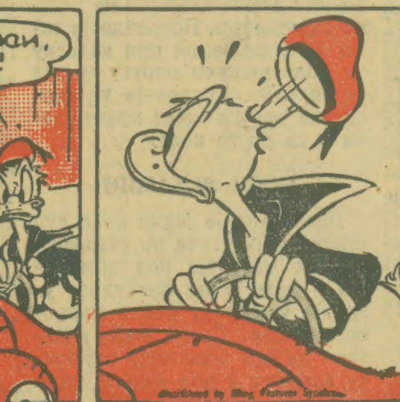

МОРА ДА СЕ ЉУТИ НА ЊЕГА

Срео Паја једног пријатеља кога одавно није био видео и хладно се поздрави с њим. Овај му то пребаци, а Паја га онда упита:

— Сећаш ли се како си ми се хвалио да твоја жена од својих старих блуза прави теби кравате?

— Да, сећам се.

— Е, лепо си ме удесио!

— ?

— Ја сам то рекао Пати и она сад сваке недеље купује себи нову блузу да би ми од „старе“ могла направити кравату.

ПЕСНИК ОД НЕВОЉЕ

— Зашто ми доносите своје песме написане овако нечитким рукописом? — вели уредник једног књижевног часописа Паји Патку. — Што их не прекуцате на машини?

— Е, да ја знам да куцам зар мислите да бих писао песме!

ИЗВИЊЕЊЕ

Шиља: Како си смео да кажеш мом суседу да сам будала?

Паја: Извини, молим те. Нисам знао да је то тајна.

Који је ОДГОВОР тачан

КОЈИ ЈЕ НАШ ПИСАЦ НАПИСАО ДРАМУ „АЈДУЦИ“?
Јоаким Вујић
Васа Живковић
Јован Ст. Поповић
Медо Пуцић

КАД ЈЕ ОСНОВАНА СРПСКА МУЗИЧКА ШКОЛА У БЕОГРАДУ?
1890
1883
1899
1901

КО ЈЕ БИО МУТАНАБИ?
јунак
чувени морепловац
песник
персиски државник

ШТА ЈЕ ТАРАНТЕЛА?
шпански плес
биљка
популарна песма
врста животиње

ОДГОВОР:

ДРАМУ „АЈДУЦИ“ написао је Јован Стерија Поповић (1806—1856). Ову драму израдио је по народној песми, а изишла је 1842 године.

СРПСКА МУЗИЧКА ШКОЛА У БЕОГРАДУ основана је 1899 године од стране првог Београдског певачког друштва. На томе су највише радили Стеван Мокрањац, Цветко Манојловић и Сташа Бинички. Кроз њу је прошао највећи број наших композитора из разних српских крајева.

МУТАНАБИ, што на арапском значи „надрипророк“, био је назив за дворског песника Хамданида Сајфуддауле (у Алепу). Некад је сматран за највећег арапског песника уопште.

ТАРАНТЕЛА је велики, отровни длакави паук. Име је добио по граду Таранто. Живи у Јужној Европи, а сличне врсте у Мексику и на југу САД. После уједа паука јавља се пролазно узбуђење и осећај страха. Један паук из ове породице живи и код нас, у Истри. Тарантелом се назива и игра коју је некад играло лице које је ујео паук да би се „излечило“ од последица уједа.

Пустоловине МАЛОГА ЏОНИЈА и Кинеза ШАНГ-ЛИНА

